

TOPLUMSAL ÇÖZÜLME ÜZERİNE BİR DENEME

Mesut Hazır

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

Özet: İnsan denen varlık tarihi boyunca yalnız yaşamamış, kalabalık, yığın, topluluk, kabile, aşiret, toplum, millet, uygarlık gibi sayını daha da artırabileceğimiz çeşitli kavramlarla ifade edilebilecek şekilde birlikte yaşamış, yaşamaktadır. Bu birlikteliklerde her zaman kendi bünyesinde bir sistem geliştirerek toplu halde yaşamayı kurallar bütünüyle istikrara bağlamıştır. Bu istikrarı sürdürdüğünde sağlıklı bir bünye oluşturmuş, bunu başaramadığı dönemlerde ise bir şekilde değişikliği, çözülmeyi ve yıkımı yaşamış, bazen başka toplumlara, bazen kendine bile yabancılaşarak kendi huzurunu baltalamıştır. Bu çalışmada toplumsal yapının nasıl bozulduğu, bu bozulmanın veya çözülmeye sebep olmaları, şekli ve aşamaları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Çözülme, Toplumsal Yapı, Yabancılaşma, Türkiye’de Toplumsal Çözülme

AN ESSAY ON SOCIAL DISRUPTION

Abstract: Man has never lived alone and he has always lived together as a crowd, community, clan, sect, society, nation or civilization. Man has always developed new systems from within to live together and connected them with laws and rules for social stability. When that stability is continuous and constant, people has had a healthy social structure, but when there is no stability, there has always been great changes, disruptions, and deconstructions. When there is no stability, man has never had comfort or happiness and has experienced alienation. In this study, disruption of social structure and causes, levels and type of that disruption are analysed.

Key Words: Social Disruption, Social Structure, Alienation, Social Disruption in Turkey

Toplumsal Yapı

Toplumsal çözülme doğru tanımlayabilmek için, toplumsal yapının da tanımına ihtiyaç vardır. Toplumsal yapı, bir grup oluşturan insanların rol, statü, yetki ve sorumluluklarının yan yana ve/veya üst üsteğinden meydana gelen bütünü ifade etmektedir (Arslantürk ve Amman, 2000: 249). Başka deyişle bir toplumun farklı akrabalık, dinsel, iktisadi, siyasal ve diğer kurumlarının onun toplumsal yapısını meydana getirdiği, bu yapının bileşenlerinin de normlar, değerler ve toplumsal rollerden oluştuğu söylenebilmektedir (Marshall, 1999: 804).

İşte bu bütünün sağlıklı biçimde yaşamaya devam etmesi için o toplumun kendi içinde bir ‘sessiz anlaşma’ aynı duygu bütünlüğünü taşıması gerekir. Eğer toplumu bir arada tutan değer ve normlar matlaşır, bütünde çatlaklar oluşur ve bu çatlaklar zamanında tedavi edilmez ise o toplumda bir çözülme meydana gelir. Artık normlar ve değerler toplumun fertlerine aynı şeyler ifade etmez olur. Bunun sonucunda oluşacak kaos, hem ahlaki hem iktisadi hem de geleneksel anlamda bir çöküş meydana getirir. Toplumda suç oranı artar, toplumsal kurumların içi boşalarak aile, eğitim, siyaset ve din “kabuk kurumlara” dönüşürler (Giddens, 2000: 30).

Peki toplumları çözülmeye sürükleyen sebepler nelerdir ve çözülmüş bir toplumun özellikleri nelerdir? Çözülmeye başlayan bir toplumda bütün kurumlar aynı anda ve aynı hızda mı bozulur? Bunun tetikleyicisi toplum mudur yoksa birey mi? Konuyla ilgili daha bir çok soru akla gelebilir. Bu sorulara cevap bulmak için çözülmeye incelenmesi gerekmektedir.

Toplumsal Çözülme

Toplumu bir arada tutan ve bütün olmasını sağlayan bağlar bazen zayıflayabilmekte, hatta kopmaktadır. Amiran Kurtkan’ın tanımıyla toplumsal çözülme bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde gevşemesidir (Bilgiseven, 1986: 297). Orhan Türkdoğan ise toplumsal çözülme bir toplumu ayakta tutan inanç ve değer sistemlerinin etkinliklerini yitirmesi, sosyal müesseselerin yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması süreci olarak tanımlamaktadır (Türkdoğan, 1996: 182). Toplumsal kurumların değişikliklere ayak uyduramaması dışında başka çözülme tiplerinden de bahsedilebilir. Bunlar, fertlerle kurumlar arasında çözülme, kurumlar arasında çözülme, fertler arasında çözülme, gruplar arasında çözülme ve fertle grup arasında çözülme olarak beş kategoride ele alınabilir (Bilgiseven, 1986: 297-300).

Kurumlarda meydana gelen değişimler çok hızlı bir nitelik taşıyorsa, genelde fertler kurumlara ayak uyduramaz. Örneğin Türkiye’de eğitim kurumunda sık sık değişiklikler yaşanmakta ve fertlerle kurumlar arasında yaşanan gerilim, ferdin aleyhine bir çözülmeye sonuçlanmaktadır. Sürekli değişen müfredat, sistem ve üniversiteye giriş şeklinde yapılan değişiklikler, ferdin kuruma ayak uyduramamasına sebep olmaktadır.

Kurumlarda yaşanan hızlı değişimler bazen kurumlar arası çözülmeye de sebep olmaktadır. Türk medeni kanununda çok eşlilik yasaklanmış olmakla birlikte halen özellikle doğuda çok eşlilik devam etmekte, aile kurumlarıyla hukuk kurumu arasında bir çözülme

yaşanmaktadır. Resmi prosedürde yaşanan sorunlar eşlerden çoğunun miras hukuku ile ilgili problemler yaşamasına sebep olmakta, buna rağmen çok eşli aile yapısı devam etmektedir.

Fertler arası çözülme ise özellikle bireyselliğin arttığı günümüzde daha belirgin hale gelmiştir. Fertler çok farklı ilgiler geliştirmekte, farklı bilgi kaynaklarından beslenmekte, kendi tercihlerini geliştirmekte ve diğer fertlerden kopuk, oldukça bireyselliğe dönük bir hayat sürmektedirler. Arkadaşlıkları da istedikleri kişilerle başlatıp, istedikleri zaman kendileri bitirmektedirler.

Bir toplulukta ayrı ayrı biz duygusunu taşıyan küçük cemaatler yer alıyorsa o topluluk gruplara bölünerek çözülmüş demektir (Bilgiseven, 1986: 299). Sosyalleşmeyi sağlaması gereken gruplar ihtiyaçtan fazla ise, bütünleşmeyi değil ayrışmayı getirirler. Türkiye’de onlarca tabela parti ve derneği bulunmaktadır. Her cemaatin, her etnik topluluk ve meslek grubunun, her sınıfın neredeyse bir derneğinin, vakfının bulunduğu toplumumuzda bu tür gruplaşmalar yeterli sayıda üye, mensup toplayamadığından toplumsal hayata kar değil zarar getirmektedirler.

Fert ile grup arasındaki çözülmeye ise denge grubun aleyhine bozulmaktadır. Lider fertler, dahi tipler gruplara veya topluma çok ters gelen yeni fikirler üretmekte, bu ise gruplardaki statiklik yüzünden kabul görmemekte, fert dışlanmaktadır. Oysa sonra yadırganan o fikirler bir toplumun kaderini belirleyecek noktaya ulaşmakta, zamanla yadırganan fert, hayranlık duyulan ferde dönüşmektedir. Fakat o süre zarfında fert ile grup arasında çözülme yaşanmaktadır.

Toplumsal çözülmeye birlikte anılabilecek en önemli kavramlardan biri de yabancılaşmadır. Yabancılaşma da kendi içinde türlere ayrılmaktadır.

Yabancılaşma Üzerine

Yabancılaşma kavramı Marx ile birlikte anılmaktadır. Gordon Marshall Marx’ın yabancılaşma görüşünü çok güzel özetlemektedir:

Marx’a göre kapitalizmde üretimin tüm biçimleri nesneleşmeyle sonuçlanır ve insanlar bu süreçte, kendi yaratıcı yeteneklerinin somut ürünleri olan, ancak yaratıcılarından fiilen ayrılmaya başlayan mallar imal ederler. Yabancılaşma, işte insanlığın türsel varlığıyla nesneleşmesinin kapitalizmde büründüğü çarpık biçimdir. Kapitalizmde üretimin meyveleri, başkalarının yarattığı artığa el koyan ve böylece yabancılaşmış emeği doğuran işverenlere aittir (Marshall, 1999: 798).

Tabii Marx’ın yabancılaşma algılaması daha çok bir kapitalizm eleştirisi şeklinde olup işçilerin kendi ürünlerine yabancılaşmasına odaklanmaktadır. İşçi kendisini ne kadar harcarsa, karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünyada o kadar güçlenir. İşçi yaşamını nesneye koyar, ama artık hayatı kendisine değil, nesneye aittir. Emeğin ürünü kendisi değildir. Emek artık iş gücünün kendisi olmaktan çıktığı için yabancılaşmış bulunmaktadır (Kızılcılık, 1994b: 307).

Az önce belirttiğimiz gibi, Marx’ın emeğin yabancılaşması olarak kavramlaştırdığı konu sınırlı ve dar bir çerçeveyi temsil etmektedir. Oysa toplumsal çözülmeye bağdaştırılabilecek yabancılaşma, toplumun tüm kademelerini kapsamalıdır. Amiran Kurtkan’ın Melvin Seeman’dan aktardığı yabancılaşmanın beş faktörü daha kapsayıcı görünmektedir.

Beş faktörden birincisi olan kudretsizlik, bir yönüyle Marx’ın kuramına gönderme yaparken, diğer yönü insanın insana yabancılaşmasıdır. Bencilleşen fertlerin birbirlerini birer tatmin vasıtası olarak gördüğü fertçilik felsefesinin hakim olduğu bir toplum, insanın çevresine yabancılaştığı bir toplumdur. Tek bir ferdin beklentileri ile objektif durumdan fiilen elde ettikleri arasındaki büyük gedik o şahsın psikolojisinde pek çok farklı sonuç doğurabileceği gibi, bu tür sorunlar yaygınlaştıkça aynı sonuçlar bütün bir toplumu ilgilendirir hale gelir.

Anlamsızlık, yabancılaşma faktörlerinden ikincisidir. Anlamsızlıkta değerler sistemi artık topluma, özellikle yeni nesillere bir şey ifade etmez olur. Bütün realitelerdeki teklifi ve bütünlüğü ortaya koyan müşterek bir temelden yoksun olan dimağlar neye inanacaklarını bilmemekten doğan bir anlamsızlık girdabına sürüklenirler. Ne zaman fert, neye inanması gerektiği hususunda kesin fikirden mahrum durumdaysa, ne zaman karar alma bakımından ferdin vuzuha kavuşmasında, asgari standartlar bir araya gelemiyorsa anlamsızlık şeklindeki yabancılaşmanın yüksek seviyede olduğunu ifade edebiliriz. Çağımızda bütün değerler bulanıklaşmış, ilim, din, gelenek gibi bir toplumun mayasını oluşturan unsurlar özellikle genç nesillerin formasyonunda yeterli ağırlığa sahip olamamıştır. Bu durum önce batıda, şimdi de maalesef bizde aynı şekilde ortaya çıkmaktadır.

Yabancılaşma faktörlerinden biri de normsuzluktur. Toplum içinde yaşayan insanlardan belli olaylar karşısında toplumca beklenen davranışlara sosyal norm dendiği düşünülürse, normlar kuvvetten düştüğü, yani ferdi davranışlar üzerinde etkili olabileme kudretini kaybettiği zaman anomi ortaya çıkar. Merton’a göre anomi, toplumun belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmada, toplum tarafından belirlenmemiş davranışların kullanılmasının zorunlu olduğu durumlarda, sosyal ve kültürel yapı arasında ortaya çıkan zıtlık halidir (Kızılcılık, 1994a: 469). Yani normlar tarafından belirlenmiş davranış kalıpları ile, bir toplumun kültürü tarafından belirlenmiş hedefler arasında bazen ciddi bir uyumsuzluk olduğunda fertler, normsuzluk ve kuralsızlık olarak adlandırılan bir boşluğa düşerler. Ülkemizde son dönemde yaşanan bazı özgürlüklerle ilgili olarak, kültür ve din tarafından belirlenen normlar ile uygulamalar arasında bir farklılık bulunduğu, bununda toplumda bir çeşit anomiye sebep olduğu söylenebilir.

Yabancılaşma faktörlerinden dördüncüsü soyutlanmadır. Bu, kültüre ve topluma yenilik getirmek isteyen ferdin, toplum tarafından anlaşılmadığı hallerde tecrit edilmesi, soyutlanmasıdır. Bu durum ilginç bir paradoksu da içinde barındırır. Özellikle dahi tipler önce

toplumdan dışlanır, sonra sundukları şeyler benimsenip kurallaşır. Bu insanlar baş tacı edilir. Arada geçen zamanda ise ferdi bir soyutlanma yaşanır.

Yabancılaşma faktörlerinin sonuncusu kendine yabancılaşmadır. İnsanın kendi türünü, yani yine insanları sömürmesi, kötüye kullanması hali kendine yabancılaşmadır. İnsanlardan her biri, gizlice diğerini bir alet haline getiriyorsa, bir toplum kendi menfaatleri için başka toplumlara sömürüyorsa, bu davranışlar kendine yabancılaşma olarak adlandırılır ve güncel örneklerin tüm canlılığıyla ortada olduğunu belirtmeye bile gerek yoktur (Bilgiseven, 301-308).

Toplumsal Çözülmenin Göstergeleri ve Sebepleri

Bu teorik arka plan ile artık toplumsal çözülmenin göstergelerine, somut verilerine ve gerekçelerine bakılabilir. Uygarlığın yaşadığı hızlı değişimlerle birlikte fertlerin ahlaka, çalışmaya, görevlere bakışı da değişmektedir. Modern çağ belli bir insan tipi öngörmekteydi. Bu insan tipi, Püriten etiğe sahipti. Püriten etik insana arzularını bastırmayı, kendini kontrol etmeyi öğütlerken çalışmayı yücelterek bir ibadet haline dönüştürür. Çok üretim az tüketmeyi telkin ve tavsiye eder. Bu etik doğrultusunda hareket eden insan, belli bir refah seviyesine ulaşarak artık çalıştığının karşılığı olarak tüketmeyi, dinlenmeyi ve eğlenmeyi düşünür oldu. Ortaya hayatın tadına bak diyen, hedonist (hazzı) bir toplum ve birey tipi çıktı. Başka bir deyişle, kapitalizmi ortaya çıkaran ideal püritan tip yerini bunun tam zıttı denilebilecek hedonist tipe bıraktı (Bozkurt, 2000: 4-5).

Hazzı toplumda çözülme hızlandıran asıl sebep, püriten etiğe sahip, üreten bireylerin giderek hedonistleşmesi değil, üretme ve biriktirmenin acısını çekmemiş yeni bir neslin direk nispeten müreffeh bir dünyada doğarak kendi üretmediği değerleri tüketiyor olmasıdır. Bu da yaşananlarda azami hoyratlığı getirmektedir.

Lawrence Friedman, Toplumsal çözülme göstergelerini sunmadan önce, modern dönem toplumunu “yatay toplum” diye adlandırıyor. Dikey toplumda görev ve otorite kaynakları belirgindi. Mesela baba tüm aileden sorumlu, anne ona karşı sorumlu, çocuklarda her ikisine karşı sorumluydu. Akrabalık ilişkileri belirgin, mirastan yönetime, evlilikten komşuluğa her şey belirgindi. Kısacası dikey ilişkiler vardı ve otorite saygınlığa sahipti. Yatay toplumda ise birey tamamlanmamış ve tanımlanmamış ilişkiler ağı içindedir. Geniş bir tercih münüsüne sahiptir. Akışkan ve çok yönlü, her kalıba giren, zamanımızın huzursuzluğuna uygun bir benlik duygusuna sahiptir. Eski sıkı, dikey kimlikler gevşemiş, daha az zorlayıcı fakat daha belirsiz kimlik tanımlamaları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla toplumsal hayat çözülmeye açıktır (Friedman, 2002: 14-15).

Yatay toplumda birey kendini daha özgür, sınırlardan kurtulmuş ve rahat hissedebilir ancak bu bir yanılgıdır. Çünkü yatay toplum devingenlik toplumdur. Bir yuvarlanan taş toplumdur. Daha fazla geziye, daha fazla ziyarete, daha fazla turizme, daha fazla tüketime, hıza, ürüne maruz insan, dünyaya gitmek istemese de dünya ona gelir. Televizyon, internet bu toplumun taşıyıcı ağını oluşturur. Haber, eğlence cangılıyla bombardıman edilen insan, dünyayı silip süpüren bir küresel kültüre maruzdur (Friedman, 2002: 20). Kendini son derece aktif ve iradesiyle iş görür sanan insan aslında sayısız ihtimaller çöplüğünde pasif ve kararsız durumdadır. Değerler bulanıklaşmış bakışları çarpıklaşmıştır.

Toplumsal statü gruplarına daha az bağlı olan, aileye, topluma, ibadethaneye yadrgayarak bakan sözde özgür bireyin bütün dertleriyle tek başına karşı çıkması şüphesiz imkansızdır. Dikey toplumlarda, geleneksel kurumların felaketlerin psikolojik şoklarını hafifletmeleri beklenirdi ve hafifletirdi de. Bugün televizyon, filmler, şöhret kültürü, bireycilik insanları arzu ve özlem alışkanlıklarıyla yetiştirir. Fakat aynı medya düşler ölünce arzu alışkanlıkları kesilince insanları çaresiz ve öfkeli bırakır (Friedman, 2002: 74-75).

Yatay toplumun özellikleri ve toplumsal çözülmeye etkisi daha ayrıntılı bir incelemenin konusu olabilir. Modern dönemde toplumsal sonuçlarıyla dikkat çeken bir başka konu da “ekoloji”dir.

Sürekli olarak büyüme ve tüketme ihtiyacıyla çıldırmış bir toplumun yaşam dünyasını telafisi imkansız bir biçimde ortadan kaldıracığı, organik olanın yerine inorganik olanı, toprağın yerine betonu, ormanın yerine kıraç toprağı, canlı türlerinin yerine basit ekosistemleri geçireceği; evrimin işleyişini tersine çevirerek dünyayı insan türü dahil hiçbir karmaşık canlı türünün yaşamasına elvermeyecek inorganik, mineral bir evreye geri döndüreceği tehdidiyle yaşıyoruz” (Bookchin, 1999: 33).

İnsanoğlu kendi açgözlülüğünün eseri olarak toptan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor ve bu durum gittikçe kendisini bir panik ve hırçnlığa götürüyor. Tabiat kendisine reva görülen muamelenin cevaplarını vermeye başlamış bulunuyor ve bunu küresel ısınmayla, artan doğal felaketlerle gösteriyor. Bu da tüm toplumsal alışkanlıklar üzerinde çeşitli etkilere sebep oluyor. Türkiye’de yaşanan büyük depresyonun sosyolojik incelemesi tam olarak yapılmamış olmakla birlikte, boşanma ve intiharların arttığı biliniyor. Asya’da yaşanan büyük felaketin sonuçları şimdiden görülmeye başlandı ve o felaket ortamında kadın ve kızlara taciz ve tecavüz, insan ticareti haberleri gelmeye başladı. Ekolojik denge, belki de bir çeşit “ekolojik toplum” doğuracak ve bu toplum bir büyük çözülmeye gelecek. Bookchin’in tabiriyle, “insanları doğaya yabancı kılan şey onları kendi toplumsal yaşamlarında yabancı kılan toplumsal değişimlerin ta kendisidir” (Bookchin, 1999: 50). Buna insanın kendine, insanın insana, insanın doğaya yabancılaşması da diyebiliriz.

Türkiye Ölçeği

“Balık baştan kokar” deyişini düşünürsek, çözülmeye yüz tutmuş bir toplumun öncelikle aydınlarının özelliklerini ele almak gerekir. Orhan Türkdoğan Prof. Dr. Philip Schwartz’dan Türk aydınının özelliklerini şöyle aktarıyor:

Türk aydınında ekseriyetle rastlanan sathi bedbinlik, haksız tenkit iptilası, hakikatlerin ve hadiselerin yanlış bir vaziyetten takdimi, daima haklı çıkma hırısı, böbürlenmek, alayişe düşkünlük, toleranstan mahrumiyet, başkalarını hakir görmek, birbirini çekememek, başkalarının üstünlüğüne tahammül edememek, başkalarından daha iyi olmak iddiası ve görünüşü kurtarma arzusu (Türkdoğan, 1996: 164).

Türkdoğan, bir başka eserinde milli kültürü temsil etmesi gereken aydın sınıfın tamamen kozmopolit bir Enderun kültürü taşıdığını belirtmektedir (Türkdoğan, 2003: 73). Toplumda standart kültürün taşıyıcılığını yapması gereken yaratıcı azınlık milli kültürden yoksun olunca, Gökalp'in de belirttiği gibi Türkler, kendi öz kültürünü kendi doğal gelişmelerine uygun şekilde oluşturamayan, hazır yabancı değerleri benimsemeksizin kabul eden bir ulus haline gelmişlerdir (Heyd, t.y: 131).

Milli şuur yokluğu ile birlikte toplumsal çözülmenin sebeplerinden biri de aşırı ve bilinçsiz batılılaşmadır. Artık Türk-İslam değerleri olarak anılan "dindarlık", "toprağa bağlılık", "mertlik", "yiğitlik", "olanla yetinme", "ahlaka bağlılık", "namusa düşkünlük", "tevazu" gibi meziyetler yerini "tahsil-bilgi", "ferdi özgürlük", "maddiyat", "seksi değerler", "iktidar hırısı" "hazcılık" gibi önceliklere bırakmıştır.

Toplum artık bir "kozmetik kültür" veya "kargo kültürü" tarafından şekillenmekte, zevke düşkün bir "hedonist toplum" belirlemektedir. Sekülerlik baş gösterirken kutsal olan dünyanın dışına atılmakta, yaşanan sosyal kirlenme ile birlikte kültürel boşluk oluşurken, toplum kendi kültürel kodlarından uzaklaşıp "metamorfizm" yaşamaktadır. Kısacası Türk milleti daha milli bir kültüre sahip olamadan Acem medeniyet çevresine girmiş, milli müessese ve geleneklerinin ruhunu oluşturan milli terbiyeyi toplumun bütün katlarına mâl edememiştir (Türkdoğan, 1996: 172).

Türk toplumunda sosyal çözülmenin tek sebebi bir milli kültür oluşturmamak da değildir elbette. Bunun bir başka sebebi de zenginlik yan kültürü ile yoksulluk yan kültürü arasında büyüyen uçurumdur.

Ülkemiz ne kadar çarpık bir kapitalist sistem içine gömülürse, toplum yapısı da o kadar yarılmakta ve bölünmektedir. Yoksulluk kültürü, hakim kültüre hiçbir şey kazandıramaz, hatta asosyal davranışlarla kambur üstüne kambur yüklerken, zenginlik kültürü; iktidar seçkinleri, veto grupları, ve yönetici oligarşi olarak hem milli kültürün hoşgörüsü sınırlarından uzaklaşmakta, hem de iktisap ettiği kozmetik kültürü bu hoşgörüsü sınırları içine pompalamak suretiyle kendi rengini vermeye çalışmaktadır (Türkdoğan, 1996b: 180).

Şehirlerimizde sırt sırta vermiş gecekondu ile devasa apartmanların dairelerinde bir birinden habersiz iki ayrı toplum yaşamakta, onların arasında köprü vazifesi görececek bir orta sınıf ise giderek kaybolmaktadır. Bu da yoksul halkta içten içe bir hınç meydana getirmekte, kapkaç olayları, kenar mahalle çeteleri, alt kültür grupları giderek artmaktadır. Böylece geniş toplum, bir uçta yoksulluk kültürü, öteki uçta zenginlik kültürünün çekiştirilmesiyle büzülürken, bu defa mevcut gerilme alanları, bağlı oldukları nişleri çatlatarak sosyal yapıdaki kutuplaşmayı büsbütün hızlandırmaktadır (Türkdoğan, 1996a: 176).

"Modernleşme/Endüstrileşme sürecinde geç kalmış bir ülke olan Türkiye, modern toplumun üretim kültürünü içselleştirmeden, post-modern çağın tüketim kültürünün adeta istilası ile karşı karşıya kalmıştır (Bozkurt, 2000: 6). Tüketim çılgınlığıyla malul zengin sınıf ile en asgari hayat şartlarına dahi sahip olmayan sınıflar arasında toplumsal yapıda çözülmelere sebep olabilecek ciddi bir farklılık bulunmaktadır.

Toplumsal çözülmenin sebeplerine dair daha sayısız madde eklenebilir. Bu da makalenin boyutunu aşacağı için, en temel sebepler üzerinde duruldu. Türkiye'de yaşanan gelişmelerin tabii bir de dünya ölçeğinde karşılığı var ve Küreselleşmenin etkisiyle bütün toplumlar birbirinden etkilenmekte. Peki bu esnada dünyada neler olmaktadır?

Dünya Ölçeği

Bizim ülkemizde yaşanan çözülmenin aynısını gelişmiş ülkelerin de yaşadığı açıkça görülmektedir. Francis Fukuyama somut veriler ışığında Amerika, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde suç oranlarının özellikle 1960'lı yıllarda başlayarak artış gösterdiğini, 1990'larda ise doruğa ulaştığını, bunun da savaş sonrası doğan kuşağın yetişkinlik çağına tekabül ettiğini belirtmektedir (Fukuyama, 1999: 36-37).

Gelişmiş ülkelerde aile de fonksiyonunu yitirerek tehlikeli bir dönemece girmiş görünüyor. Geniş ailenin çok çeşitli fonksiyon alanları düşünüldüğünde artık günümüzde aile ancak iki kuşağı barındırabilecek çekirdek haline indirgenmiş, benzersiz alanı ise üreme işleviyle kısıtlanmıştır. Hatta artık üreme işlemi bile tehlikeye girmiş görünüyor. Çünkü Amerika'da üç çocuktan biri, İskandinavya'da ise çocukların yarısı evlilik dışı doğuyor (Fukuyama, 1999: 14).

Aynı zamanda doğurganlık da gitgide azalmaktadır. Birçok gelişmiş ülke aile ve çocuk yardımı yoluyla doğurganlığı artırmaya çalışsa da kuşaklar ilerledikçe toplam nüfus bir önceki kuşaktan yüzde 30 daha az olacak. Yalnızca 30 yıllık bir süre içinde, A.B.D. de boşanmış insanlar evlilerin dört katına ulaştı ve evlenmeden çocuk sahibi olan kadınların oranı 1993 yılı için yüzde 31'dir (Fukuyama, 1999: 43-46).

Tüm bu veriler, Amerikan toplumunun ve daha birçok gelişmiş ülkenin de tam bir toplumsal çözülmeye yüz yüze olduğunu gösteriyor. Fukuyama bunun sebebinin fakirlik ve eşitsizlik, daha fazla zenginlik, hatalı hükümet politikaları ve geniş kültürel geçiş bağlamaktadır.

Fukuyama'nın belirttiği bir başka sebep ise toplumsal çözülmenin endüstri toplumundan bilgi toplumuna hızla geçiş esnasında yaşandığı ve bunun normal bir süreç olduğu şeklindedir. Ona göre bunu bir "büyük toparlanma" izleyecek. Sonuçta tarihin her döneminde yaşanan geçişler böyle sancılı olmuştur ve sonunda insanlık toparlanmayı başarmıştır.

Leslie Lipson, "Uygarlığın Ahlaki Bunalımları" isimli kitabını şu son söz ile bitiriyor:

Birlikte yaşayacağımız daha iyi değerleri seçerek şimdiki tehlikeleri aşacağımız sonucuna varmak makuldür. Ahlaki bir devrim olmaksızın hiçbir uygarlık kalmayacaktır; ve uygarlıkta ilerlemeler olmaksızın insan diye bir şey kalmayacaktır (Lipson, 2000: 308).

Sonuç

İnsanlık ahlakın ve tüm erdemlerin değerini tekrar keşfetmedikçe ne ülkeler bazında ne de dünya ölçeğinde çözümlerden kurtulabilir. Birbirinin kanını içerek medeniyet tarihine kara sayfalar ekleyen devletlerin kendi içinde bir büyük çözülmeyi durduramayacağını düşünmesi gerekiyor. Tüm toplumların, bir "büyük toparlanma" için kendi "modus operandi"lerini; yani işleyiş tarzlarını belirlemeleri gerekiyor. İnsanın şirazesi başarıyı, hırsı, kapitali, çeşitli güç odaklarını ve bencilce hisleri ölçmekten bir an önce kurtularak, bunların yerine yeniden ahlakı, erdemleri, bilgeliği, fedakarlığı, başkalarını düşünmeyi, paylaşmayı ölçer hale gelmek zorundadır. Yoksa dünya, yaşanacak bir yer olmaktan uzaklaşacak ve çözülen sadece toplumlar değil, evrenin tümü olacaktır.

KAYNAKÇA

- ARSLANTÜRK, Zeki ve Tayfun Amman (2000), Sosyoloji, Kaknüs yayınları, İstanbul
- MARSHALL, Gordon (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- GIDDENS, Anthony (2000), Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1986), Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme, Birleşik Yayıncılık, İstanbul
- KIZILÇELİK Sezgin (1994b), Sosyoloji teorileri 2, Yunus Emre Limited Şti., Konya
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994a), Sosyoloji Teorileri 1, Yunus Emre Limited Şti., Konya
- BOZKURT, Veysel (2000), Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği, Alesta Yayınları, Bursa
- FRIEDMAN, Lawrence (2002), Yatay Toplum, Çev. Ahmet Fethi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray (1999), Toplumunu Yeniden Kurmak, Çev. Kaya Şahin, Metis Yayınları, İstanbul
- TÜRKDOĞAN Orhan (2003), Aydın Sınıfın Anatomisi, Timaş Yayınları, İstanbul
- HEYD Uriel (t.y.), Türk Ulusçuluğunun Temelleri, Kültür Bakanlığı Yayınları
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler, Timaş Yayınları, İstanbul
- FUKUYAMA, Francis (1999), Büyük Çözülme, Sabah Kitapları, İstanbul
- LIPSON, Leslie (2000), Uygarlığın Ahlaki Bunalımları, İş Bankası Yayınları, İstanbul